

FOLIA ONOMASTICA CROATICA 12–13 (2003–2004)

UDK 811.163.42'373.2:366.53

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 4. XI. 2003.

Prihvaćen za tisak 19. I. 2004.

MARIJA* i MAJA ZNIKA

*Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
mznika@ihjj.hr

VLASTITO IME I BROJIVOST

U radu se promatra položaj vlastitoga imena u jeziku. Vlastito se ime analizira u odnosu na kategoriju brojivosti. Dotiče se i odnos vlastitoga imena i kategorije određenosti.

1. Lingvistički gledano vlastito je ime posebna kategorija koja se teško analizira na planu jezika, osobito na njegovu semantičkom planu. Ono ima “dopuštenje” da bude kakvo god hoće, nepodvrgnuto jezikoslovnim zakonitostima.¹ Ime, osobito stranoga podrijetla, gledano na fonološkom planu, ne mora se podvrgavati pravilima jezika u koji ulazi, iako je to preporučljivo radi lakše komunikacije. Ono postoji samo za sebe i po sebi, bez objašnjenja. Primjerice, ime *Skagh* u hrvatskom je jeziku jednako ime kao i ime *Kremenko ili Ana*. Vlastito ime ne mora biti značenjski prozirno jer ono ne označuje, nego imenuje osobu, stvar ili bilo koju nejezičnu pojavu koja zahtijeva imenovanje.

2. Vlastito je ime po definiciji jedinica bez značenja. Vlastita su imena donekle slična zamjenicama: nemaju kao sadržaj skup situacija nego se odnose na jednu.² Zadaća je vlastitoga imena individuacija i identifikacija njegova nositelja, tj. referenta. Stoga je bitno obilježje vlastitoga imena da se stalno odnosi na isti referent. Vlastito ime, dok je vlastito ime, stoga ima jednoznačnu referenciju. Sadržaj vlastitoga imena nije pomišljiv kao mnogost, ne ostvaruje se u mnoštvu situacija, nego se ostvaruje u jednoj. Vlastito ime nema značenjsku strukturu apelativa od kojih se razlikuje odsutnošću značenja.³ Budući da nema značenjsku strukturu apelativa, vlastito ime nema mogućnost posjedovanja onih kategorija

¹ Npr. postoje vlastita imena kao *Hrvojka*, ali i *Traktorka*.

² Katičić, *Novi jezikoslovni ogledi*, str. 231.

³ Definira li se jezična jedinica kao cjelina izraza i sadržaja povezanih značenjem, upitan je status vlastitoga imena u takvoj definiciji jezične jedinice. Vlastito ime, premda nema sadržaja, može se ipak smatrati jezičnom jedinicom po tome što identifikaciju ostvaruje jezičnim sredstvima.

općih imenica koje se temelje na njihovu značenju. Jedna je od takvih kategorija i kategorija brojivosti, utemeljena na leksičkom značenju općih imenica. Sadržaj kategorije brojivosti temelji se pak na značenjskoj opreci jediničnost ~ mnogost. Izraz kategorija brojivosti ima na morfološkoj razini u gramatičkoj kategoriji broja i njezinim gramemima jednini i množini. Valja upozoriti da između izraza i sadržaja kategorije brojivosti ne postoji uzajamno jednoznačan odnos pa se iz nekih oblika⁴ imenica nikako ne može zaključiti je li imenicom označeni sadržaj pomišljiv kao jediničnost ili kao mnogost.

Kako se vlastito ime uvijek odnosi na jedan jediničan referent, jer se jedino takav može jednoznačno identificirati, vlastitomu imenu stoga ne stoji i ne može stajati u opreci mnogost. Kad god nije moguće utvrditi postojanje opreke jediničnost ~ mnogost, nije moguće utvrditi ni dvije oznake koje čine sadržaj kategorije brojivosti, a to su [+ brojivo] i [– brojivo]. Moguće je utvrditi samo jedan član opreke, i to jediničnost. Tome na planu sadržaja kategorije brojivosti odgovara oznaka [– brojivo], iz čega se nužno mora zaključiti da vlastito ime nije, jer ne može biti, brojivo. Budući da vlastito ime posjeduje samo samo jedan član opreke jediničnost ~ mnogost, i to samo jediničnost, odgovara mu na planu izraza kategorije brojivosti u gramatičkoj kategoriji broja samo gramem jednina. Iz toga se može zaključiti da vlastita imena nemaju množine. Ta tvrdnja je naizgled u suprotnosti s činjenicom da u jeziku postoje vlastita imena u množinskom obliku. Naidemo li na vlastito ime u množinskom obliku, moguća su tri objašnjenja.

Prvo, ime oblikom u množini pluralia je tantum, dakle samo je oblikom množina, ali se njime ne izriče mnogost nego jediničnost. Imenom naselja *Vinkovci* ne označuje se danas mnoštvo naselja nego je to ime jednomu jedinomu naselju. Po tome se množinski oblici (pluralia tantum) imena razlikuju od pluralia tantum u apelativa tipa *vile*, *hlače*, *grablje* koje su brojive, jer su apelativi, imaju značenje i po tome mogućnost uključenja opreke jediničnost ~ mnogost, u kojih se množinskim oblikom može izricati i jediničnost (što se potvrđuje u njihovoj kombinirljivosti samo s brojem jedan – *jedne grablje*, *jedne vile*), ali i mnogost (*desetore grablje*).

Drugo je moguće objašnjenje da se množinskim oblikom vlastitoga imena označuje više nositelja istoga imena: *U razredu su tri Ane*. Jedna se nositeljica istoga imena razlikuje od druge tada prezimenom, nadimkom ili kakvim pridjevkom⁵.

Treća je mogućnost da se oblična množina vlastitoga imena objasni procesom apelativizacije. Na temelju jedne ili više tipičnih osobina jednoga od nositelja

---

⁴ Usp. npr. nebrojive imenice pluralia tantum tipa *financije*.

⁵ Što je i u našoj onomastičkoj literaturi uočeno i opisano (Šimunović, Sekereš, Putanec i dr.).

vlastitoga imena, vlastito se ime može apelativizirati, postati općom imenicom i time izgubiti status vlastitoga imena, kao i sve oznake po kojima se vlastito ime razlikuje od apelativa, a to je individualna referencija i identifikacijska funkcija. Apelativizacija je evidentna u primjeru:

Ima dva žileta.

Pojeo je tri sendviča.

Nije više riječ o odnošenju na jednu osobu i o njezinoj točnoj identifikaciji, nego o identifikaciji predmeta na razini vrste. Proces apelativizacije vlastitoga imena, njegov prijelaz u eponime, zbiva se svakodnevno. Neka su vlastita imena posve izgubila referencijalnu funkciju i prvotnu vezu s referentom te prešla u apelative. Postala su eponimi, kao npr.: **lazar, ksantipa, amper, volt, rendgen, mercedes, sendvič, kvisling**... Prijelaz vlastitoga imena u apelativ prati i promjena u značenju. Prvotno vlastito ime pri prijelazu u apelativ dobiva značenjsku strukturu apelativa. Izraz dobiva sadržaj. Izrazom se sada počinju označavati sadržaji pomišljivi kao jediničnost kojoj u opreci može stajati mnogost. Time se ostvaruju uvjeti da eponim bude brojiv, tj. da mu budu pridružene dvije oznake koje čine sadržaj kategorije brojivosti, a to su oznake [+ brojivo] i [– brojivo]. Brojivost se može onda i morfološki izraziti oprekom jednina ~ množina:

jedan žilet ~ deset žileta

jedan sendvič ~ deset sendviča.

3. Dok je pri prijelazu vlastitoga imena u eponim zamjetno dobivanje značenja pa se takvim apelativiziranim imenom označuje više sadržaja, ono ima mogućnost odnošenja na više situacija, paralelno s tim procesom odvija se suprotan proces, tj. prijelaz apelativa u vlastita imena, tzv. proces deapelativizacije apelativa.

Sadržaj se takve riječi više ne ostvaruje u mnoštvu situacija nego samo u jednoj. Sadržaj joj se više ne može pomišljati kao mnogost, nego samo kao jednost. Posljedak toga procesa je da prvotno brojivi apelativi, prijelazom u vlastita imena, postaju nebrojivi. Time se na planu jezika popunjavaju prazna mjesta, ostvaruje odnos ravnoteže: s jedne strane vlastita imena prelaze u apelative, a s druge strane, apelativi prelaze u vlastita imena, npr. kad apelativ postaje toponim: ima mnogo **crnih šuma**, ali samo je jednoj ime *Schwarzwald*.⁶

Istovrstan se proces zbiva i u apelativa kojima se označuju jedinično egzistentni entiteti. Oni počinju funkcionirati kao vlastita imena: gube značenjsku strukturu i kategorije apelativa, a dobivaju referencijalnu, identifikacijsku funkciju. Gubeći značenjsku sastavnicu, gube istodobno i mogućnost uspostave na znače-

---

⁶ S. Ullmann, *Grundzüge*, str. 100; N. Chomsky, *Aspects*, str. 217, bilj. 26; M. Samardžija, *Leksikologija*, str. 53.

nju utemeljene opreke jediničnost ~ mnogost, tj. gube obilježje [$\pm$ brojivo] koje je tipično za apelative. Tu promjenu prati i promjena na planu izraza kategorije brojivosti: u gramatičkoj kategoriji broja deapelativiziranim apelativima odgovara samo jedan izraz, i to jednina. Kako drugi član opreke jediničnost ~ mnogost nije više moguć, nije više na planu izraza moguća množina koja bi bila izrazom te mnogosti. To je tako upravo stoga što takvi deapelativizirani apelativi označuju jedinično egzistentne entitete tipa **Bog, raj, pakao, Mjesec, Sunce...** Proces deapelativizacije apelativa trajan je proces pa je pokatkad teško razlučiti je li štogod već postalo vlastitim imenom ili u njemu još prevladava struktura apelativa.⁷

Ako je vlastito ime nebrojivo jer nema značenjsku strukturu apelativa, pa ni kategorije koje se temelje na značenju, npr. kategoriju brojivosti, u kakvu je odnosu vlastito ime prema kategoriji određenosti koja je također jedna od imeničkih kategorija.

Prihvatimo li odredbu kategorije određenosti kao komunikativne kategorije čija je funkcija odraziti gramatičkim sredstvima poznatost sadržaja riječi kojom se govornik služi u komunikaciji sa sugovornikom, moramo zaključiti da vlastitom imenu mora biti svojstvena kategorija određenosti. Ona je najvažnija kategorija vlastitoga imena. I dok apelativi mogu biti ili određeni ili neodređeni, ovisno o komunikacijskim potrebama i nakani govornika, njihovu iskustvu i znanju, vlastito ime je, po naravi stvari, uvijek određeno. To vrijedi i za vlastita imena kojima se označuju jedinično egzistentni entiteti, dakle za vlastita imena koja su postala od apelativa. To znači da će u hrvatskom jeziku uz vlastita imena pridjev kao najvažniji, i to gramatikalizirani izraz kategorije određenosti biti u određenom obliku i da će svojom jednoznačnom referencijom njegovim izvlačenjem iz skupa istovrsnih omogućiti točnu identifikaciju entiteta o kojemu je riječ.⁸ Dok se u apelativa određenost može izraziti i drugim sredstvima (redom riječi, izborom padeža i aspekta predikatnoga glagola i sl.), uz vlastita imena određeni je pridjevni oblik najvažnije izrazno sredstvo.

Postavlja se ključno pitanje: Kakva je uloga atributa uz vlastito ime? Je li uloga atributa uz vlastito ime istovrsna onoj u apelativa? Ako pridjev uvršten uz opću imenicu (apelativ) kao atribut ima zadaću sužavati značenje toj imenici, a imeničkoj zamjenici dati leksičku puninu⁹, kakva je zadaća pridjeva kao atributa uz vlastito ime koje nema značenja. Je li ona slična ulozi atributa uz imeničke zamjenice kojima atribut daje leksičku puninu? Budući da vlastito ime uopće

---

⁷ Šimunović, *Istočnojadranska toponimija* (Na granici toponima i apelativa) str. 209–217.

⁸ U literaturi je već upozoreno na slučaj kad je više nositelja istoga vlastitog imena. Tada se jednoznačno odnošenje i identifikacija nositelja postiže dodatnim razlikovnim sredstvima (prezimenom, nadimkom, pridjevkom i sl.).

⁹ Znika, *Kategorija brojivosti*, str. 109–119.

nema značenja, pridjev kao atribut daje tom imenu i leksičku puninu. Leksičkim značenjem riječi u atributu omogućuje izdvajanje toga imena i njegova nositelja od svih drugih istovrsnih koji toga značenja nemaju. Drugim riječima: omogućuje identifikaciju njegova nositelja, što se ogleda i u primjerima tipa *mladi Mažuranić*, *Ana iz trećeg razreda* ili *svemogući Bog*.

4. Zaključak

Vlastito je ime jezična jedinica *sui generis*. Nema značenja. Ima referencijalnu i identifikacijsku funkciju. Budući da nema značenja, ne može imati ni oznake kategorije brojivosti [+ brojivo] i [– brojivo] koje se temelje na leksičkom značenju imenice i koje su svojstvene apelativima. Ako je vlastito ime jedinično i nije brojivo, znači da mu na planu izraza kategorije brojivosti u gramatičkoj kategoriji broja može odgovarati samo jednina. Brojiti se mogu samo nositelji vlastitoga imena, kojih može biti više. Nađemo li ipak na množinski oblik vlastitoga imena, to može značiti da je vlastito ime i nadalje nebrojivo, ali da je oblikom *pluralia tantum*, kao u primjeru *Vinkovci*. Druga je mogućnost da ima više nositelja istoga vlastitog imena, kao primjeru *U razredu su tri Ane*. Treća je mogućnost da se vlastito ime apelativiziralo pa mu se kao apelativu sadržaj može pojmiti kao mnogost i ostvariti u više situacija, a ne samo u jednoj: *Pojeo je dva sendviča*.

Procesu apelativizacije vlastitoga imena, tj. eponimizacije, suprotan je proces deapelativizacije kojima apelativi što označuju jedinično egzistentne entitete, prelaze u vlastito ime, tip: *Bog, raj...*

Kategorija određenosti najvažnija je kategorija vlastitoga imena. Vlastito je ime, da bi ispunilo svoju identifikacijsku funkciju, nužno uvijek određeno, pa pridjev kao atribut uza nj stoji u određenom obliku jer je određeni oblik pridjeva prikladno gramatikalizirano sredstvo za identifikaciju osobinom.

Literatura

- CHOMSKY, NOAM 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*, The M.I.T. Press, Cambridge,
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1992. *Novi jezikoslovni ogledi*, Školska knjiga, Zagreb, 1986., drugo, prošireno izdanje.
- PUTANEC, VALENTIN 1976. Esej o jezičnom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj, *Leksik prezimena SRH*, Zagreb, str. V.–XIV.
- SAMARDŽIJA, MARKO 1995. *Leksikologija hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1986. Na granici toponima i apelativa. U: *Istočnojadranska toponimija*, Logos, Split.

- SEKEREŠ, STJEPAN 1970. Slavonska prezimena, *Onomastica, Jugoslavica*, 2, 175–196.
- ULLMANN, STEPHEN. *The Principles of Semantics. A linguistic Approach to Meaning*, I. izd. Glasgow, 1951., II. Basil Blackwell, Oxford, 1957., u njem. prijevodu S. Koopmann: *Grundzüge der Semantik, die Bedeutung in sprachwissenschaftlicher Sicht*, Walter de Gruyter, Berlin, 1967., S.F. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1973.
- ZNIKA, Marija 2002. *Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku*, IHJJ, Zagreb.

Personal Name and Countability

Summary

A personal name is a linguistic unit without any meaning. Thus, it cannot be countable. In the grammatical category of number the marker [– countable] signifies a singular form. The pluralia tantum uncountable names have a plural form, such as the *Vinkovci* type. The plural form is also used to signify more bearers of the same name: *U razredu su tri Ane*. The plural form of an eponym derived from a personal name indicates that its content can be realized in the sense of many, such as the type: *Pojeo je dva sendviča*.

A personal name can be appellativized, such as the type: *lazar, ksantipa, volt, amper, mercedes* ... The opposite procedure is deappellativization of appellatives, such as the type: *Bog, raj, Sunce, Mjesec*.

Both the cluster of personal names and the cluster of appellatives are open clusters, which renders conversions possible.

Since a personal name has a referential, identifying function, its accompanying adjective has a specific form as an attribute. The identification is made possible by the characteristic expressed by the adjective.

Ključne riječi: vlastito ime, brojivost, hrvatski jezik

Key words: proper name, countability, Croatian